

นวัตกรรมชุมชนเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน

Community Innovation Linking Community Economy to Sustainability

ญาณิศา เพื่อนพะ¹ และ ประสพชัย พสุนนท์²

(Yanisa Phuanpoh and Prasopchai Pasunon)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทบทวนพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยของนวัตกรรมเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชน การอภิปรายปรากฏการณ์จากผลลัพธ์ของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นดังต่อไปนี้ ความหมายของนวัตกรรมและนวัตกรรมชุมชน องค์ประกอบของนวัตกรรมชุมชน การเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชน และความยั่งยืนของชุมชน โดยในบทความนี้ ความหมายนวัตกรรมชุมชน คือการสร้างแตกต่างอย่างสร้างสรรค์เพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน ต่อยอดความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษาและการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสมดุล องค์ประกอบของนวัตกรรมชุมชน 3 ประการ คือ 1.นวัตกรรมเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหรือส่งเสริมชุมชน 2. การบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยคนในชุมชน และ 3.ความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน โดยการเชื่อมโยงของเศรษฐกิจชุมชนนั้นเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน สวัสดิการของชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชน การวางแผนเพื่อความยั่งยืนของชุมชนในประเทศไทย ควรมองความสมดุลกันระหว่าง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษา โดยไม่ลืมนวัตกรรมรากฐานของชุมชน โดยมีการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิต ผลการศึกษานี้ ช่วยให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนได้แนวทางการสร้างและพัฒนาวัตกรรมการเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนสู่ความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : นวัตกรรม นวัตกรรมชุมชน การเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชน ความยั่งยืน การบริหารแบบมีส่วนร่วม

¹* คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา 13000

Faculty of Management Science Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University 13000

²สาขาวิชาการจัดการธุรกิจทั่วไป คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี 76120

General Business Management Faculty of Management Science Silpakorn University, Petchaburi IT Campus 76120

Corresponding author: y.phuanpoh@gmail.com

ABSTRACT

The purposes of this academic article are to study and review the basic information about the concepts, theories, researches of innovation linking to the community economy and to discuss the phenomena from the results of research related in the following issues; the meaning of innovation and community innovation, the components of community innovation, the community economic linking and the community sustainability. In this article, the definition of community innovation is creating creative differences to solve problems in the community, furthering knowledge or folk wisdom, including strengthening the community in the fields of economy, society, environment, education and balanced maintenance of local wisdom. There are 3 components of community innovation which are 1) innovations created to solve problems or promote a community 2) participation in community management by people in the community and 3) good relationships with internal and external networks. The linkage of the community economy involves the circular economy, the welfare and the strength of the community. In order to plan for the sustainability of communities in Thailand, it is necessary to consider the balance among economy, society, environment and education without neglecting the foundation culture of the community and preserving local wisdom and way of life. This finding support Stakeholders with community development for the guidelines for creating and develop community innovations to connect the community economy to sustainability.

Keywords: Innovation, community innovation, Linking economy community, sustainability, participation management

Article history:

Received 13 May 2020

Revised 5 June 2020

Accepted 8 June 2020

SIMILARITY INDEX = 0.90 %

1. บทนำ

ในปัจจุบัน นวัตกรรม (Innovation) มีฐานะสำคัญโดยเป็นกุญแจหลักในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่การเติบโตและสร้างความสามารถในการแข่งขันภายใต้เศรษฐกิจและสังคมยุคดิจิทัล องค์การทรัพย์สินทางปัญญาแห่งโลก (WIPO) มีการจัดลำดับความก้าวหน้าของประเทศด้วยการวัดจากผลผลิตทางนวัตกรรม เรียกว่า ดัชนีนวัตกรรมโลก ในปี 2019 มุ่งเน้นวัดผลจากนวัตกรรมทางการแพทย์และสุขภาพ (Creating Healthy Lives – The Future of Medical Innovation) ที่มองเห็นความสำคัญของนวัตกรรมทางการแพทย์ที่ส่งผลอย่างยิ่งต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตโดยประเทศไทยอยู่อันดับที่ 43 โดยมีผลงานที่ดีขึ้นในด้านสถาบัน (Institutions) ด้านทุนมนุษย์และการวิจัย (Human Capital and Research) ด้านศักยภาพทางธุรกิจ (Business Sophistication) และด้านผลผลิตจากองค์ความรู้และเทคโนโลยี (Knowledge and Technology Output) (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2562)

นวัตกรรมมีความสัมพันธ์กับเรื่องของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของมนุษย์ ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างต่างๆ ในทางธุรกิจ ทั้งในอุตสาหกรรมการผลิต การบริการ และการตลาด โดยนำแนวคิดนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ โดยมีเป้าหมายเพื่อลดต้นทุน สร้างมูลค่าเพิ่ม รวมไปถึงการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน และสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขันทั้งในตลาดระดับประเทศและต่างประเทศ(จิตรลดา พันธุ์พนาสกุลและวรลักษณ์ ลลิตตศิริวิมล, 2562) ประเทศไทยมีนโยบายผลักดันผู้ประกอบการ SMEs ให้ก้าวไปสู่การเป็นผู้ประกอบการเชิงนวัตกรรม มีความท้าทายที่ต้องเพิ่มความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมเพื่อสร้างธุรกิจที่มีมูลค่าเพิ่มเชิงพาณิชย์เพื่อก้าวข้ามความเป็นประเทศกำลังพัฒนาได้อย่างไรก็ดี ประเทศไทย ต้องตระหนักถึงหนึ่งในประเด็นสำคัญของประเทศกำลังพัฒนาคือการมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วทำให้เกิดอุตสาหกรรมมองข้ามผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่มีสาเหตุจากการผลิต การบำบัดของเสียจากอุตสาหกรรมอย่างไม่เหมาะสมและผลกระทบที่เป็นอันตรายในภายภาคหน้าได้ (Curie Park et al., 2019)

การมองเรื่องของพัฒนานวัตกรรมแต่เพียงการเพิ่มมูลค่าเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้ ให้พ้นกักตึงของประเทศกำลังพัฒนาคงไม่เพียงพอจึงยังต้องหันกลับมามองถึงรากฐานของการพัฒนาประเทศ ในด้านของคุณภาพชีวิตและ การลดความเหลื่อมล้ำในสังคม การพัฒนาชุมชนด้วยนวัตกรรมย่อมเป็นจุดเริ่มต้น ของการแก้ไขปัญหาเดิมที่มีอยู่ สร้างสรรค์ต่อยอดสิ่งใหม่เพื่อการพัฒนาอย่างรวดเร็ว และ เน้นการพัฒนาที่สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals–SDGs) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนใน 3 มิติมีความเชื่อมโยงเกื้อหนุนและบูรณาการ โดยในปี ค.ศ. 2030 มีความมุ่งมั่นในการขจัดความยากจนบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิมนุษยชนและกฎหมายระหว่างประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2017)

บทความนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดสำคัญเพื่อการสร้างนวัตกรรมชุมชนเพื่อขับเคลื่อนการเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน โดยนำเสนอานิยามของนวัตกรรมของนักวิชาการ

องค์ประกอบของนวัตกรรมชุมชน นวัตกรรมชุมชนและการเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชน และ ความยั่งยืนของชุมชน เพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการ และการนำไปประยุกต์ใช้จริงในองค์การทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อการนำพาประเทศสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลในทุกมิติ

ความหมายของนวัตกรรม

นวัตกรรมเป็นคำที่พบมากในปัจจุบันมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้มากมาย ซึ่งโดยส่วนใหญ่ต้องคำนึงถึงการใช้ความคิดสร้างสรรค์สร้างความแตกต่างเพื่อให้เกิดความใหม่ที่สามารถมีประโยชน์ต่อองค์การ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงมีประโยชน์เชิงพาณิชย์ด้วย

Robbins and Coulter (2002) ได้ให้ความหมายว่า นวัตกรรม คือ กระบวนการนำความคิดสร้างสรรค์ มาแปลงให้เป็นสินค้า บริการ หรือวิธีการทำงานใหม่ ๆ ให้เกิดประโยชน์ หรือทำให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งเป็นความหมายกว้างที่ครอบคลุมไปถึงนวัตกรรมเชิงสังคมด้วย

จุฑารัตน์ บันดาลสิน (2557) กล่าวว่า นวัตกรรมจะเกิดขึ้นได้ย่อมมาจากความคิดสร้างสรรค์ของคนที่คิดหลากหลายวิธี เพื่อแก้ไขหรือปรับปรุงสิ่งที่ทำอยู่เดิมให้ดีขึ้นหรือมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ขึ้นมา

दनชนก เปื่อน้อย (2559) นิยามว่า นวัตกรรม คือ “ทำสิ่งใหม่ขึ้น” นวัตกรรมมีความสัมพันธ์และส่งผล ทำให้เกิดด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม

สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์และคณะ (2553) ได้ให้ความหมายว่า นวัตกรรม คือ สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นจากการใช้ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และความคิดสร้างสรรค์ ในการพัฒนา ขึ้น ซึ่งอาจจะมีลักษณะเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ บริการใหม่ หรือกระบวนการใหม่ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ และสังคม

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2549) ได้นิยามว่า นวัตกรรม คือ “สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม” นวัตกรรมนับเป็นกระบวนการที่เกิดจากการนำความรู้และความคิดสร้างสรรค์มาผนวกกับความสามารถในการบริหารจัดการ เพื่อสร้างให้เกิดเป็นธุรกิจ นวัตกรรมหรือธุรกิจใหม่ อันจะนำไปสู่การลงทุนใหม่ที่ส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น จะพบว่า นวัตกรรมถูกใช้อย่างแพร่หลายในบริบทต่าง ๆ ทั้งบริบทองค์การที่แสวงหากำไรและไม่แสวงหากำไร

ในทรรศนะของผู้เขียน ขอนิยามคำว่า นวัตกรรมว่า เป็นการสร้างความแตกต่างอย่างสร้างสรรค์เพื่อการแข่งขันอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนโดยผลลัพธ์ที่ได้นั้นอาจเป็นสินค้า หรือบริการ รวมทั้งต้องมีผู้ยอมรับในนวัตกรรมนั้นว่ามีคุณค่า หากเป็นสิ่งใหม่แต่ไม่มีผู้ยอมรับและไม่มีคุณค่า ถือว่าไม่ใช่ความเป็นนวัตกรรม หากพิจารณาเพียงบริบทความหมาย คนจำนวนมากต่างมุ่งให้ความสำคัญไปในทิศทางของเรื่องธุรกิจเพียงเท่านั้น มองในเชิงพาณิชย์ที่มีการลงทุนเพื่อหวังผลประโยชน์ด้านตัวเงินแต่แท้ที่จริงแล้วยังมีการใช้นวัตกรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาในชุมชน เพื่อต่อยอดความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

ทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังเช่น ในแผนปฏิบัติการรายปี (พ.ศ. 2563) ของกรมการพัฒนาชุมชน “เศรษฐกิจฐานรากมั่นคงและชุมชนพึ่งตนเองได้ ภายในปี 2565 ” ซึ่งสอดคล้องกับ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) ประเด็น เศรษฐกิจฐานราก เรื่องการส่งเสริมให้มีความมั่นคงทางการเงินเพื่อสนับสนุนแหล่งทุนให้กับเศรษฐกิจชุมชน

2) ประเด็น การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ โครงการพัฒนาชุมชนใสสะอาด เป็นนวัตกรรมในการต่อต้านการทุจริตแบบมีส่วนร่วมด้วยการสร้างจิตสำนึกและค่านิยมให้บุคลากรในสังกัด ตลอดจนภาคีเครือข่าย

3) ประเด็นการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากให้ขยายตัว โดยมีเป้าหมาย ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้กับชุมชน เสริมเศรษฐกิจฐานรากของประเทศอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ด้วยพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้วยองค์ความรู้และนวัตกรรม

4) ประเด็นการมุ่งเน้นการใช้ระบบมาตรฐานและนวัตกรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ (more sustainable) ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของประชาชนกลุ่มต่างๆ และสถาบันทางเศรษฐกิจ มีสมรรถนะสูงขึ้น (high performance economic institution)

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (สนช.) ได้นิยาม นวัตกรรมเพื่อชุมชน ว่าเป็น สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยการพัฒนา และการเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการนวัตกรรม ให้เกิดการขยายผลสู่กลุ่มเป้าหมายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย Kendra and Wachtendorf (2007) ได้กล่าวว่า นวัตกรรมเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมทางเทคนิคหรืออุตสาหกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่และนำเสนอผ่านการทำการตลาดที่แตกต่างกัน ส่วนนวัตกรรมชุมชน นวัตกรรมชุมชน (Community Innovation) ถูกนำมาใช้ในมิติของศาสตร์การวางแผนและจัดการองค์การเกี่ยวข้องกับการจัดการทุนและกิจกรรมสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนสังคมหรือการพัฒนาเศรษฐกิจรวมถึงเทคโนโลยีที่สามารถเข้าถึงได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงการสร้างที่ยั่งยืนแก่ผู้ประกอบการทางสังคมโดยเฉพาะการริเริ่มต่อต้านความยากจนในสังคม

ในทรรศนะผู้เขียน นวัตกรรมชุมชน จึงหมายถึง การสร้างความแตกต่างอย่างสร้างสรรค์เพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน เพื่อต่อยอดความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษาและการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสมดุล การใช้ นวัตกรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและแพร่หลายมากในชุมชน ตัวอย่างนวัตกรรมชุมชนที่เราได้เห็นตลอด ระยะเวลาสิบกว่าปี ที่ผ่านมามีได้แก่ การแก้ปัญหาด้านการเงินด้วยกองทุนหมู่บ้าน หรือการจัดตั้งธนาคาร ชุมชน การแก้ปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อมด้วยการจัดตั้งธนาคารขยะ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ของวิสาหกิจชุมชน โครงการเหล่านี้ เป็นโครงการที่มีการผสมผสานนวัตกรรมเพื่อเข้าไปช่วยเหลือ แก้ไข ปรับปรุง และต่อยอดให้แก่

ชุมชนทั้งสิ้น หากแต่การขาดการเชื่อมโยงความเป็นชุมชนที่แท้จริง ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาเข้าสู่กับระบบเศรษฐกิจ ที่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำและขาดความสมดุลอันนำไปสู่ความไม่ยั่งยืนในที่สุด

องค์ประกอบของนวัตกรรมชุมชน

ผู้เขียนได้บูรณาการ นิยามความหมายและเส้นทางการนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหา และยกระดับผลิตภัณฑ์ภายในชุมชนแล้ว คำว่านวัตกรรมชุมชน นอกจากนี่ยังรวมถึงการประยุกต์ใช้กระบวนการใหม่ๆอันเกิดจากองค์ความรู้นวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาในชุมชน ต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ หรือบริการของชุมชนได้ และบูรณาการงานวิชาการของนักวิชาการหลายท่านที่ได้กล่าวถึงความเป็นองค์การนวัตกรรมและการจัดการความรู้ที่สามารถนำมาใช้จัดการกับชุมชนเพื่อสร้างความยั่งยืนได้ เช่น อรุณี ไพศาลพาณิชย์กุล (2560) ได้กล่าวว่า องค์การนวัตกรรม หมายถึง องค์การที่มีระบบการบริหารจัดการนวัตกรรมเพื่อให้เกิดการปรับปรุงหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์ บริการ แผนงาน กระบวนการ โดยองค์การนวัตกรรม มีคุณลักษณะ ดังนี้ การนำองค์การ เพื่อนวัตกรรม โครงสร้างองค์การที่เอื้อต่อการบริหารจัดการนวัตกรรม บรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์และนวัตกรรม และ ระบบงานที่สนับสนุนความคิดสร้างสรรค์ของบุคลากร ทั้งนี้ จันทรศรี สิมสินธุ์ และคณะ (2559) ศึกษา นวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พบว่า 1. การพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับชุมชนเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่โดยคนในชุมชนต้องร่วมกิจกรรมในนวัตกรรมชุมชนอย่างไม่แบ่งแยก เรียนรู้ร่วมกันเกิดทักษะในการดำเนินชีวิต นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ 2.การพัฒนาทักษะกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และ 3. คนในชุมชนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงทุกด้านโดยเรียนรู้ได้ด้วยเชิงประจักษ์ในพฤติกรรมผ่านกิจกรรมหลักในการเรียนรู้ร่วมกันใน 3 ช่องทางคือ 1) เรียนรู้ร่วมกันในชุมชน 2) การนำชุมชนไปเรียนรู้ร่วมกับชุมชนอื่น และ 3) ชุมชนพื้นที่อื่นมาเรียนรู้ร่วมกับนวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต นำหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ตระหนักและเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ซึ่งต้องต่อเนื่องตลอดชีวิต นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของนวัตกรรมในชุมชน เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ นวัตกรรมสังคมอันมีจุดหมายปลายทางเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการนวัตกรรมสังคม พลวัตนวัตกรรมสังคม และเงื่อนไขในการบูรณาการนวัตกรรมสังคม เพื่อเป็นแนวทางการทำความเข้าใจนวัตกรรมสังคมอย่างเป็นระบบ (บรรเลง อินทร์จันทร์, 2559)

โดยนวัตกรรมชุมชนในทัศนะของผู้เขียนต้องมีองค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. นวัตกรรมเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหรือส่งเสริมชุมชน ปัญหาหลักในการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยสืบเนื่องมาจาก คนในชุมชนปัญหาหนี้สิน ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม (อุ้นเรือน เล็กน้อย ,2556) ทั้งนี้มีหลายหน่วยงานที่เข้ามา ให้ความช่วยเหลือเป็นการบูรณาการวิจัยเพื่อหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาและพยายามใช้ความคิดสร้างสรรค์ บนพื้นฐานขององค์ความรู้ศาสตร์ต่างๆเข้ามาช่วยเหลือ เช่น นวัตกรรมจัดการดูแลสุขภาพของชุมชน “อาสาป็นสุข” โดยสร้างกระบวนการนวัตกรรมเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการจัดการดูแลสุขภาพของชุมชนในกลุ่มผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง ภายใต้การ

ดำเนินงานของชมรมอาสาป็นสุข (รังสียา นารินทร์ และเรณู มีปาน,2558) โครงการ“บ้านพอเพียงชนบทแบบบูรณาการ”เพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้วยการสร้างความเข้าใจ สภาองค์กรชุมชน ตั้งขบวนองค์กรชุมชน บูรณาการการทำงานในเชิงรุก นอกจากนี้ นวัตกรรมชุมชนยังเป็นการต่อยอดเพื่อการส่งเสริมชุมชนในเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่อีกด้วย

2. การบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยคนในชุมชน : การบริหารจัดการในชุมชน เป็นการบูรณาการแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน และ การบริหารการจัดการในการขับเคลื่อนการพัฒนากิจกรรมในชุมชนโดยแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักสำคัญในการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่น (สำนักวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร,2558) การบริหารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเตรียมการพัฒนาท้องถิ่นตั้งแต่การวางแผนและร่วมปฏิบัติ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชน สามารถลดความขัดแย้ง จากความแตกต่างด้านความคิด และมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน (Suebvises ,2018) การบริหารมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด ซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หรือองค์กร ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมถึงเรื่องการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา ร่วมตัดสินใจ ร่วมการดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์ (สมบัติ นามบุรี,2562) ในการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหา หรือ สร้างสรรค์ชุมชนให้ดีขึ้นและประสบผลสำเร็จนั้น ในทฤษฎีผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า ส่วนประกอบสำคัญควรประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

ผู้นำชุมชน มีส่วนต่อความสำเร็จอย่างมาก ต้องเป็นคนมีวิสัยทัศน์และพร้อมเสียสละเพื่อส่วนรวม ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการทำให้ชุมชนมีความหนาแน่นและเป็นกลุ่มพร้อมเป็นตัวแทนในการสร้างเครือข่าย กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชน (Jingcheng et al., 2016) นอกจากนี้ ผู้นำมีอิทธิพลต่อลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งมีผลกระทบต่อรายได้ของชุมชนส่งผลต่อการสร้างงาน และสร้างอาชีพ ในชุมชน (Prummer and Siedlarek ,2017).

สมาชิกในชุมชน เป็นส่วนสำเร็จของการสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนซึ่งขึ้นอยู่กับขึ้นอยู่กับลักษณะของการมีส่วนร่วมของสมาชิก สมาชิกในชุมชนต่างมีบทบาทที่หลากหลายและซับซ้อนแต่ต่างมีความมุ่งหวังที่จะขับเคลื่อนชุมชนด้วยการวางแผนการบริหารจัดการชุมชนด้วยกัน (Cleopatra and Black,2019) ทั้งนี้ การเกิดขึ้นของนวัตกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อจะแก้ปัญหาในชุมชนโดยพิจารณาจากสุขภาพของคนในชุมชนและระบบนิเวศในชุมชนเอง บทบาทสำคัญของสมาชิกในชุมชน คือบทบาทของการสื่อสารเพื่อสะท้อนปัญหาภายในชุมชนให้เป็นรูปธรรม

การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เป็นเสมือนเครื่องมือในการขับเคลื่อนชุมชนให้มีประสิทธิภาพ เป็นการบูรณาการหน้าที่ทางการจัดการให้เข้ากับบริบทของชุมชน (เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร และสัญญา เคนาภูมิ ,2559) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญ 6 ประการของการจัดการ ได้แก่ คน (Man) เป้าหมาย (Goals) โครงสร้าง (Structure) ข้อมูลข่าวสารความรู้ (Data Message and Knowledge) เทคโนโลยี

(Technology) และสิ่งแวดล้อม (Environment) โดยคนในชุมชนซึ่งเป็นแกนหลักสำคัญต้องร่วมกัน การวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหาของชุมชนมีการวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตและเหมาะสมกับลักษณะทางกายภาพ ของชุมชน มีการกำหนดบทบาทในการดำเนินงานใครทำหน้าที่อะไรในเรื่องที่ต้องการดำเนินงานในชุมชน ทั้งนี้ชุมชนต้องมีการสื่อสารระหว่างกันเพื่อให้การดำเนินการไปในทิศทางเดียวกันและโปร่งใส รวมถึง การสื่อสารให้ข้อมูลแก่ หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือ ให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวก ในปัจจุบันต้องมีการสนับสนุนให้มีการเข้าถึงเทคโนโลยีและใช้เทคโนโลยีอย่างเป็นประโยชน์สูงสุดเพื่อส่งต่อข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องรวมถึงมีการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปประมวลผลไว้วางแผนการพัฒนาต่อยอด หรือแก้ปัญหาในชุมชนด้วย สิ่งแวดล้อม ในชุมชนเกี่ยวข้องกับ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และหล่อเลี้ยงคนในชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นของรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีผลกระทบต่อจุดเริ่มต้นของความเสียหาย ของมลภาวะด้านสิ่งแวดล้อมในระดับประเทศ หรือในระดับโลกต่อไป การสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของการคงอยู่ของชุมชน ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบนั้นมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานด้วยกระบวนการจัดการประกอบไปด้วย การกำหนดเป้าหมายและการวางแผน การใช้ฐานข้อมูล การใช้ความรู้ทางพฤติกรรมศาสตร์ การทำงานเป็นทีม และการเพิ่มสมรรถนะขององค์การทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล (อุทัย ปริญาสุทธีพันธ์ ,2561) ทั้งนี้ ไม่ว่าจะจัดการอย่างไร เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของคนในชุมชนต้องไปในทิศทางเดียวกันและมีการยอมรับร่วมกัน รวมถึงมีการสื่อสารอย่างต่อเนื่องเพราะในปัจจุบันไม่มีองค์กรใดที่หยุดนิ่ง มีแต่ความเป็นพลวัต พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

3. ความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน ในมุมมองทางธุรกิจเครือข่ายถูกมองว่าเป็นทรัพยากรหนึ่งที่มีคุณค่าขององค์การ การสร้างเครือข่ายทางธุรกิจ (Business Networking) เป็นวิธีการหนึ่งซึ่งเป็นการร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องหรือธุรกิจต่างหลายองค์การ ซึ่งการสร้างเครือข่ายจะสามารถทำให้เพิ่มสามสามารถให้แก่องค์กรด้านสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน หรือแม้แต่การแบ่งปันความรู้ (ยุทธชัย ฮารีบิน และคณะ,2559) เครือข่ายของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาในชุมชนได้ มีความหมายที่กว้างไกลและสลับซับซ้อนมาก ในบทความนี้ ขอแบ่งเป็นเครือข่ายภายในชุมชนเอง ซึ่งหมายรวมถึงการรวมกลุ่มของคนในชุมชนตามลักษณะความสัมพันธ์และเป้าหมายทิศทางเดียวกัน หรือ แม้แต่เครือข่ายตามบริบทพื้นที่ของที่อยู่อาศัย เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสตรีประจำตำบล กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังมีเครือข่ายกับหน่วยงานราชการภายในชุมชน เช่น โรงเรียน วัด องค์กรบริหารส่วนตำบล ซึ่งการทำงานร่วมกันของเครือข่ายภายในชุมชนนี้เพื่อสร้างการพึ่งพาตนเองให้แก่คนในอยู่ชุมชนได้มีวิถีชีวิต ที่มีความสุขร่วมกัน แต่ปัจจุบันการมีเครือข่ายภายนอกชุมชนเป็นเรื่องของการเข้ามาช่วยพัฒนาองค์ความรู้ ในชุมชนเพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดี รวมถึงการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้ชุมชน เปรียบเสมือนการทำงานแบบบูรณาการเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชุมชนในที่สุด โดยเครือข่ายภายนอกนั้นจะเข้ามามีส่วนร่วม ในการสร้างศักยภาพเพื่อการแข่งขันอย่างยั่งยืน เช่น เครือข่ายด้านการตลาด เครือข่ายข้อมูล เครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งจะมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนภายนอก รวมทั้งองค์กรระดับประเทศเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง

จากที่กล่าวมาข้างต้น องค์ประกอบของนวัตกรรมชุมชน ประกอบไปด้วย 1) นวัตกรรมเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหรือส่งเสริมชุมชน 2) การบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยคนในชุมชน และ 3) ความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ต้องผ่านกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์เพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมให้ได้มากที่สุด ต้องอาศัยการริเริ่มจากคนในชุมชน และการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชนเป็นพลังกำลังขับเคลื่อนที่สำคัญ ทั้งนี้นวัตกรรมชุมชนเป็นการประยุกต์ใช้กระบวนการใหม่ๆ อันเกิดจากองค์ความรู้นวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาในชุมชน ต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ หรือบริการของชุมชน ซึ่งสร้างมูลค่าให้แก่ชุมชนในเชิงเศรษฐกิจได้ด้วย

นวัตกรรมชุมชนและการเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชน

ระบบเศรษฐกิจในประเทศไทยในปัจจุบันไม่สามารถมองแบบแยกส่วนได้ เนื่องจากการเชื่อมโยงกระบวนการทางเศรษฐกิจตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำอย่างเป็นองค์รวม การรวมตัวกันด้านเศรษฐกิจของโลกส่งผลกระทบต่อสังคมมากขึ้น โดยการเชื่อมโยงของเศรษฐกิจชุมชนนั้นเกี่ยวข้องกับ เศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน สวัสดิการของชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชน โดยหากมองลึกลงไปถึงมิติของเรื่องการจัดการเงินของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจโดยตรงพบว่า การประกอบอาชีพ การออมของคนในชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชน การพึ่งพาตนเอง การจัดกิจกรรมของชุมชน เป็นเรื่องพื้นฐานสำคัญของคนในชุมชนซึ่งเป็นรากฐานจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็งได้ (นพพร จันทราชู และคณะ, 2561) ในปัจจุบันนโยบายการพัฒนาประเทศหันกลับมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาอาชีพให้แก่ คนในชุมชนมากขึ้นเพื่อสร้างรายได้ในชุมชน มากกว่าการพึ่งพาอาชีพอื่นเกี่ยวเนื่องกับอุตสาหกรรมใหญ่ อาจด้วยเหตุผลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนไป ประชากรกลุ่มผู้สูงอายุมากขึ้นการสร้างงาน สร้างอาชีพให้กลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนด้วยการพัฒนาวัตถุดิบท้องถิ่นให้เป็นต้นน้ำของแหล่งวัตถุดิบจนถึงกระบวนการปลายน้ำ การแปรรูปเพื่อการส่งออกไปขาย หรือการสร้างเส้นทางทางการท่องเที่ยวชุมชนโดยมีคนในชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ก็สามารถดึงดูดรายได้เข้าสู่ชุมชนได้ในที่สุด

นวัตกรรมชุมชน จึงเป็นได้ทั้งเรื่องของการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และบริการของชุมชน การลดลงของต้นทุนต่างๆ รวมถึงการมีนวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน สวัสดิการชุมชน อันมีผลกระทบต่อการใช้จ่ายเงินเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อีกด้วย นวัตกรรมชุมชนจึงเปรียบเสมือนฟันเฟืองเล็กๆ ที่คอยขับเคลื่อนการกินดีอยู่ดี การแก้ปัญหาในชุมชน รวมถึงการสร้างรายได้หมุนเวียนในชุมชน ให้ชุมชนสามารถหล่อเลี้ยงตนเองได้ เป็นต้นน้ำที่แข็งแกร่งสู่การพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศต่อไป

ความยั่งยืนของชุมชน

ในภาพรวมความยั่งยืน คือ การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของปัจจุบัน โดยไม่ทำให้เกิดปัญหาในอนาคตเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า การพัฒนาต้องคำนึงถึงความเชื่อมโยงและสัมพันธ์เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมตามนโยบายการพัฒนาขององค์การสหประชาชาติ ที่มุ่งการพัฒนาเป็นมิติของ

เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้มีความเชื่อมโยงกัน เรียกว่า เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Goals (SDGs) (Omer and Noguchi ,2020) หากมองในมิติของธุรกิจ ความยั่งยืนอาจถูกมอง ในเรื่องของการมียอดขายหรือกำไรเพิ่มขึ้น ความพึงพอใจในผลตอบแทนจากธุรกิจ ความพึงพอใจของเจ้าของธุรกิจและพนักงานเกี่ยวกับการดำเนินงานธุรกิจ ความสนใจต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเข้าใจในการจัดการความเสี่ยงในการบริหารต้นทุนของกิจการ การมีแผนการจัดการความเสี่ยงแบบเป็นองค์รวม และปรับใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการได้เปรียบทางการแข่งขัน (ญาณิศา เพื่อนเพาะ ,2562) ซึ่งในปัจจุบัน มีมุมมองเรื่องของการการดำเนินงานธุรกิจอย่างมีจริยธรรม คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าไปด้วย วิสาหกิจชุมชนถือว่าเป็นองค์การที่การดำเนินงานในรูปแบบธุรกิจแต่ไม่ได้ดำเนินการเพื่อแสวงหากำไรเพียงอย่างเดียวยังดำเนินการเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีต่อชุมชนและคนในชุมชนอีกด้วย แต่หากมองในมิติของการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ก็จะต้องมองถึงเรื่องของระบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่การบริโภคอย่างยั่งยืนที่จะทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่ต่ำ (Sherry, 2019) รวมถึงมองเรื่องการศึกษาในชุมชนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม รวมถึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของคนในชุมชน เพราะฉะนั้นหากกล่าวถึงการวางแผนเพื่อความยั่งยืนของชุมชนในประเทศไทย ควรมีความสมดุลกันระหว่างเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษา โดยไม่ล้มวัฒนธรรมรากฐานของชุมชน โดยมีการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตด้วย

บทสรุป

การขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษาและการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สมดุลได้นั้น เป็นเรื่องของการประยุกต์ศาสตร์และศิลป์เพื่อการสร้างสรรค์การต่อยอดของสิ่งที่มียู่เดิมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทันต่อเหตุการณ์โลกในปัจจุบัน การใช้วัฒนธรรมชุมชนซึ่งมีองค์การประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ 1) นวัตกรรมเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหรือส่งเสริมชุมชน 2) ความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการของคนในชุมชนโดยคนในชุมชน และ 3) ความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน ต้องตระหนักถึงความสอดคล้องกับพื้นฐานของแต่ละชุมชน ในเรื่องวิถีการดำเนินชีวิต องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เศรษฐกิจชุมชนสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชน รวมถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นๆ นวัตกรรมชุมชนจึงเป็นสิ่งที่แตกต่างจากนวัตกรรมเชิงพาณิชย์ทั่วไป เพราะการใช้วัฒนธรรมชุมชนต้องคำนึงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ขับเคลื่อนโดยคนในชุมชน และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน แต่อย่างไรก็ดี เครือข่ายภายนอกชุมชนก็สามารถเป็นแรงสนับสนุน ผลักดัน ด้านองค์ความรู้ เทคโนโลยี หรือวิธีการแบบบูรณาการด้วยการเข้ามาส่งเสริมพัฒนาความรู้ ร่วมแบ่งปันความรู้ การสื่อสารข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์ ถ่ายทอดนโยบายเพื่อตั้งเป้าหมายร่วมกันเพื่อการบริหารจัดการชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับภาพรวมระดับประเทศ เพื่อทำให้เกิดการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจตั้งแต่ฐานรากจนถึงระดับประเทศเกิดขึ้นได้

เอกสารอ้างอิง

- จันทร์ศรี สิมสินธุ์ ภูษิต บุญทองเถิง และ ทศนีย์ นาคคุณทรง. (2559). นวัตกรรมชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต. วารสารบริหารการศึกษา, 12 (1), 83-94.
- จิตรลดา พันธุ์พนาสกุล และวรลักษณ์ ลลิตศิริวิมล. (2562). การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมของธุรกิจโรงแรมในประเทศไทย : การทบทวนวรรณกรรม.วารสารบริหารธุรกิจเทคโนโลยีมหานคร, 16(2), 19-39.
- จุฑารัตน์ บันดาลสิน. (2557). การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สู่ นวัตกรรมบริการพยาบาล. วารสารพยาบาลทหารบก, 15(3), 9-17.
- ญาณิศา เผื่อนเพาะ. (2562). การจัดการความเสี่ยงในธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์, 21(1), 191 - 200.
- ดนชนก เปื่อน้อย. (2559). นวัตกรรมกับความคิดสร้างสรรค์.วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 3(1), 1-12.
- นพพร จันทร์นาชู, พรรณิศา เหล่าพวงศักดิ์ และยุวี ผลพันธิน. (2561). รูปแบบการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชน. Veridian E-Journal, Silpakorn University, 11(2), 3217-3232.
- บรรเลง อินทร์จันทร์. (2559). นวัตกรรมสังคมอันเนื่องมาจากพระราชดำริในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2(2), 48-56.
- ยุทธชัย ฮารีบิน สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และสุนันทา เสี่ยงไทย .(2559). ความสามารถด้านเครือข่ายและความสามารถเชิงนวัตกรรมของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. วารสารนักบริหาร Executive Journal, 36(2), 79-88.
- รังสิยา นารินทร์ และเรณู มีปาน (2558). นวัตกรรมการจัดการดูแลสุขภาพของชุมชน: ‘อาสาป็นสุข’. วารสารพยาบาลสาร, 42(4), 1-11.
- สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์, พัทธพงศ์ วัฒนสินธุ์, อัจฉรา จันทร์ฉาย และประกอบ คูปรัตน์ (2553). นวัตกรรม: ความหมาย ประเภท และความสำคัญ ต่อการเป็นผู้ประกอบการ. วารสารบริหารธุรกิจ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 33(128), 49- 65.
- สมบัติ นามบุรี. (2562). นวัตกรรมและการบริหารจัดการ. วารสารวิจัยวิชาการ, 2(2), 121-134.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2017). ความเป็นมาของวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน Sustainable Development Goals: SDGs). [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 27 เมษายน 2563, จาก <http://sdgs.nesdb.go.th/about>.

- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2549). **ประวัติสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน)**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2563, จาก <https://www.mhesi.go.th/main/th/org/1511-nia.html>.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2562). **ประเทศไทยอยู่จุดไหนในอันดับนวัตกรรมโลก (GLOBAL INNOVATION INDEX: GII 2019)**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 27 เมษายน 2563, จาก <https://www.nia.or.th/GII2019>.
- สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการกรรมการสภาผู้แทนราษฎร.(2558). การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการปกครองท้องถิ่น. **เอกสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการกรรมการสภาผู้แทนราษฎร**. 1-11.
- เสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร และสัญญา เคนาภูมิ. (2559). หลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์การและการจัดการ. **วารสารวิชาการ แพรวภาพสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์**, 3(1), 170-193.
- อรุณี ไพศาลพาณิชย์กุล. (2560). องค์การนวัตกรรม: มโนทัศน์ และตัวแบบเชิงทฤษฎี. **วารสารพัฒนบริหารศาสตร์**. 57(3), 158-187.
- อุ้นเรือน เล็กน้อย. (2556). บทบรรณาธิการ. **วารสารวิจัยสังคม Journal of Social Research**, 36(1), i-v.
- อุทัย ปริญาสุทธีรัตน์. (2561). การพัฒนาองค์กร: ประเด็นทบทวนสู่การประยุกต์ใช้เพื่อการจัดการชุมชน. **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร**. 38(6), 24-48.
- Cleopatra, V., and Black, L. (2019). Creating and managing participative brand communities: The roles members perform. **Journal of Business Research**: 1-13.
- Curie, P., and Tantiyaswasdikul, K., and Evans, S., and Lertwattanakul, P., (2019). Innovation catalysts for industrial waste challenges: Sri Lankan and Thai cases. **Procedia Manufacturing**. 33: 570-577.
- Jingcheng, F., and Wu, J., and Liu, C., and Xu, J. (2016). Leaders in communities of real-world networks. **Physical A: Statistical Mechanics and its Applications**. 444: 428-441.
- Kendra, J. M., and Wachtendorf, T. (2007) **Community Innovation and Disasters**. In: **Handbook of Disaster Research**. Handbooks of Sociology and Social Research. New York : Springer,
- Omer, M.A., and Noguchi, T. (2020). A conceptual framework for understanding the contribution of building materials in the achievement of Sustainable Development Goals (SDGs). **Sustainable Cities and Society**. 52: 1-14.
- Prummer, A., and Siedlarek, J. P. (2017). Community leaders and the preservation of cultural traits. **Journal of Economic Theory**. 168: 143-176.
- Robbins, S. P., and Coulter, M. (2002). **Management**. (7th ed). Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall

- Sherry, J. (2019). The impact of community sustainability: A life cycle assessment of three ecovillages. **Journal of Cleaner Production**, 237: 1-13
- Suebvises, P. (2018). "Social capital, citizen participation in public administration, and public sector performance in Thailand. **World Development**, 109: 236-248.